

S t a n o v i s k o

Subkomisie pre bioetiku Teologickej komisie Konferencie biskupov Slovenska k niektorým etickým aspektom tzv. náhradného materstva

Subkomisia pre bioetiku Teologickej komisie Konferencie biskupov Slovenska sa na svojom zasadnutí dňa 8. novembra 2014 v Bratislave zaoberala naliehavými etickými otázkami, ktoré kladú veriaci i mnohí ľudia dobrej vôle vo veci tzv. náhradného materstva. V súčasnosti sa totiž vo verejnom, a osobitne v mediálnom priestore, tzv. náhradné materstvo často predstavuje v priaznivom svetle. Ponúka sa ako medicínska pomoc bezdetným párom, či už žijúcim v manželstve alebo mimo neho, alebo aj jednotlivcom, aby mohli do svojho prostredia prijať „vlastné dieťa“. Objavujú sa dokonca návrhy, aby sa táto neprijateľná medicínska a právna procedúra podľa príkladu niektorých štátov aj na Slovensku legalizovala, prípadne aby sa podporovala a ďalej rozšírila nekritickým prijatím zo strany nedostatočne informovanej verejnosti a použitím finančných prostriedkov z verejných zdravotníckych zdrojov.

Subkomisia sa po dôkladnom zvážení relevantných medicínskych faktov, a tiež celého radu závažných sociálnych, etických a právnych skutočností spojených s tzv. náhradným materstvom, rozhodla v súlade s doterajšími vyjadreniami Učiteľského úradu Katolíckej cirkvi (1 - 4, 6) vydať k veci toto stanovisko.

1. Tzv. **náhradné materstvo** (alebo zástupné, surogátne materstvo; prepožičanie, prenájom maternice) je medicínsky postup, pri ktorom žena na základe predchádzajúceho dohovoru alebo zmluvy do svojho tela prijme ľudské pohlavné bunky alebo ľudské embryo či embryá, s úmyslom vynosiť a po pôrode odovzdať inej osobe alebo osobám narodené dieťa s cieľom osvojenia. Predstavuje závažné zneužitie medicíny, biomedicínskej vedy i práva. Z morálneho hľadiska ide o podvod, zneužitie a krivdu voči hlavným zúčastneným osobám: voči „sociálnym“, prípadne „genetickým“ rodičom dieťaťa, tzv. náhradnej matke, ako aj voči samotnému dieťaťu. Zároveň táto procedúra korumpuje a hlboko mravne poškodzuje lekárov, zdravotníckych pracovníkov či osoby z iných profesií, ktoré sa na nej zúčastňujú (napr. ošetrovatelstvo, farmácia, právo, manažment).
2. Voči tzv. **náhradnej matke** dieťaťa ide zvyčajne o morálne neprípustný vzťah zvecnenia, obchodovania (predaja) jej tela. Teda nielen o akýsi prenájom maternice, ale o komerčné zneužitie celého tela ženy, ktorá sa v celistvosti podieľa na všetkých procesoch a záťažach, súvisiacich s tehotenstvom. Po pôrode, keď má odovzdať dieťa ako očakávaný „produkt“ svojho tehotenstva jeho „sociálnym“ rodičom, prerušujú sa všetky prirodzené biologické, emočné, sociálne a ostatné sprievodné väzby, ktoré si žena - matka počas tehotenstva zvyčajne k dieťaťu vytvára. Niektoré biologické a psychologické väzby, ako vieme, nepominú po celý život tzv. náhradnej matky (aj keď nie sú vždy uvedomované). Krivda voči žene nosiacej akoby „cudzie“ dieťa, ktoré po pôrode musí odovzdať iným ľuďom, nie je menšia ani vtedy, keď to pomýlená žena robí z altruistických či iných zdanlivo dobromyseľných dôvodov a bezodplatne (napr. matka vynosí dieťa dcére alebo aj naopak, partnerka partnerke, priateľka dvom partnerom atď.). V kontexte komerčného vzťahu ide vždy o hlboké poníženie ženy, ktoré predstavuje formu novodobého zotročenia, prostitúcie a obchodu s ľuďmi (ten sa týka rovnako tzv. náhradnej matky, ako aj jej dieťaťa).

3. Voči „sociálnym“ rodičom dieťaťa ide o klamstvo, resp. podvod v tom zmysle, že dieťa, ktoré cestou tzv. náhradného materstva dostanú do starostlivosti, vlastne nie je ich biologickým dieťaťom: biologicky ide o dieťa ženy, ktorá ho nosila pod srdcom. Nanajvýš, ak bolo dieťa počaté z ich vlastných pohlavných buniek, ide o dieťa, ktoré preberá od nich čiastočne (ak išlo aj o pohlavné bunky darcu) alebo úplne (ak išlo o pohlavné bunky oboch rodičov) len genetický základ („genetickí“ rodičia): jeho biologické uskutočnenie, ako dnes čoraz hlbšie chápeme, je však vždy podstatne ovplyvnené životom, biologickými a inými vplyvmi organizmu tzv. náhradnej matky. Ako hovorí stará múdrosť: „Nie je jedno, ktorá žena dieťa nosila.“

Je tiež potrebné zdôrazniť, že túžba po vlastnom dieťati, ktorá sama osebe môže byť dobrá, z morálneho hľadiska neoprávňuje nikoho uchýľovať sa k mravne neprijateľným prostriedkom na jej naplnenie. Tým menej k postupom, ktoré zahŕňajú nespravodlivosť a ubližovanie nevinným (tzv. náhradnej matke, počatému dieťaťu, zúčastneným zdravotníckym pracovníkom a iným). Túžba po dieťati nie je v žiadnom prípade „právom na dieťa“ - a nikto nemá povinnosť druhému takéto domnelé právo naplniť (3). Túto povinnosť nemá ani štát, medicína alebo zdravotnícky systém, a ani ich predstavitelia či pracovníci.

Budúci „sociálni“ rodičia, ktorí si objednávajú služby tzv. náhradnej matky, konajú tak v rozpore so základnými morálnymi princípmi slobodnej demokratickej spoločnosti (napr. zákaz obchodovania s ľuďmi, komercializácie ľudského tela, vykorisťovania, ponižovania a zneužitia osôb atď.), so všeobecne rešpektovanými ľudskými právami, ako aj v protiklade s oprávnenými záujmami tzv. náhradnej matky a nimi objednávaného dieťaťa. Navyše, často ide o zneužitie ťaživých ekonomických a sociálnych podmienok žien a rodín, z ktorých sa v chudobnejších krajinách alebo komunitách získavajú tzv. náhradné matky, či tzv. nízkonákladové náhradné matky. Primárna zodpovednosť objednávateľov - budúcich „sociálnych“ rodičov dieťaťa - nie je nijako umenšená skutočnosťou, že sú nezriedka „obetou“ bezohľadnej reklamy a manipulácie.

4. Voči dieťaťu tzv. náhradnej matky ide o krivdu preto, že prichádza na svet počatím v nezvyčajných, niekedy až bizarných podmienkach, pričom dochádza k umelému, vopred plánovanému rozdeleniu medzi jeho genetickými, biologickými a sociálnymi rodičmi. Navyše, jeho počatie sa zvyčajne uskutočňuje niektorou z metód tzv. asistovanej reprodukcie (1 - 6). Táto rozporuplná situácia predstavuje pre dieťa závažné riziká z hľadiska jeho biologickej a psychickej identity, jeho osobnosti a ďalšieho zdravého vývinu. Ohrozuje aj právo dieťaťa pravdivo poznať svoj biologický pôvod. Dieťa v tomto kontexte - v príkrom rozpore s jeho dôstojnosťou, základnými ľudskými právami i s príslušnými etickými normami - vystupuje ako produkt, tovar, ktorého „výrobu“ si niekto objednáva, za ktorý sa platí a na ktorý sa, aspoň podvedome, vzťahujú aj iné skutočnosti a procedúry obvyklé vo výrobných alebo v obchodných vzťahoch (napr. „kontrola kvality“ či následná „reklamácia“). Ako názorne ukázali viaceré medializované prípady, spôsobuje to aj ďalšie, ťažko riešiteľné problémy (napr.: Čo s dieťaťom, ktoré sa narodí zdravotne postihnuté, prípadne čo robiť v situácii, keď budúci „sociálni“ rodičia zmenia názor alebo svoje vzájomné vzťahy - a objednané dieťa už nechcú prijať?).

5. Voči **obetovaným deťom**, teda tým ľudským bytostiam, ktoré sa v kontexte tzv. náhradného materstva síce umelo počali, ale neskôr sa neprenesú do maternice ženy, či už preto, že boli označené za chybné alebo za nadbytočné, alebo aj po prenesení do maternice ich vývoj nepokračuje a odumrú, spôsobuje tzv. náhradné materstvo nielen krivdu, ale nenapraviteľný zločin: pre prípadné narodenie jedného dieťaťa sa „obetujú“, zahynú mnohé iné (6).

6. Voči iným **osirelým deťom**, ktoré by mohli byť adoptované, ide o krivdu preto, že sa aj takto zmenšuje ich reálna možnosť dostať sa do adoptívnej starostlivosti a mať vhodné rodinné prostredie pre svoj vývin a dobrý štart do života, napriek nešťastnej situácii, do ktorej sa nevinne svojím osirením alebo opustením žijúcimi rodičmi dostali. Tolerancia či dokonca podpora danej spoločnosti vo vzťahu k produkcii (akoby) „vlastných detí“ pre záujemcov o služby tzv. náhradného materstva môže znížiť šance osirelých a opustených detí na nájdenie vhodných adoptívnych rodičov. Zároveň sa tým v nich a tiež v spoločnosti môže zakoreňovať vedomie, že sú „nechcené“.

7. Voči **spoločnosti** znamená presadzovanie či akákoľvek podpora tzv. náhradného materstva veľmi rizikové konanie. Je totiž v skutočnosti zameraná proti samotným základom jej sociálnej štruktúry a demokratického fungovania, s potenciálne závažnými mravnými, sociálnymi a právnymi dôsledkami. Javí sa ako nezodpovedný, komerčne motivovaný útok smerovaný proti zdravej rodine, manželstvu, rodičovstvu, materstvu. Ľudské, medicínsko-zdravotnícke, právne i finančné prostriedky, chybne smerované do oblasti tzv. náhradného materstva, by zákonite chýbali na zabezpečenie iných, naozaj prínosných a potrebných výkonov zdravotnej či sociálnej starostlivosti.

Z týchto dôvodov je povinnosťou každého kresťana i každého človeka dobrej vôle mať jasno v uvedených otázkach, zaobstarať si a poskytovať v rámci svojich možností náležité informácie o tejto veci vo svojom okolí, a tiež podporovať vhodnými prostriedkami účinné zabránenie uvedenia takýchto praktík do medicínskeho, zdravotníckeho či právneho prostredia na Slovensku. Osobitne dôležitá je v tejto oblasti úloha dobre informovaných pracovníkov masovokomunikačných médií, dnes predovšetkým osôb pracujúcich v prostredí internetu (odborné, popularizačné či rodinné webové stránky; blogosféra) a sociálnych sietí. Nezastupiteľnú úlohu ochrany spoločného dobra, ľudskej dôstojnosti a prirodzených práv každého človeka - občana pred nebezpečnými, nekalými praktikami a zneužitím, ako aj ochrany verejného, resp. štátneho záujmu, majú vláda a parlament Slovenskej republiky. Subkomisia vyzýva všetkých spomínaných činiteľov i všetkých ľudí dobrej vôle, aby sa podľa svojich možností, kompetencie a zodpovednosti zasadili za ochranu slovenského prostredia, našich rodín, osobitne však našich žien a dievčat pred spomínanými hrozbami fyzického, mravného a komerčného zneužitia.

V Bratislave 8. decembra 2014

pre bioetiku TK KBS

Mons. Milan Lach SJ
predseda Subkomisie

Poznámky

- (1) Porovnaj Kongregácia pre náuku viery: Inštrukcia *Donum vitae* o rešpektovaní rodiaceho sa ľudského života a o dôstojnosti plodenia (z 22. 2. 1987), SSV Trnava, 1998, 81 strán, ISBN 8071622338, s. 56, ll. 3: „Je mravne dovolené tzv. náhradné materstvo? Nie je, a to z tých istých dôvodov, ktoré vedú k odmietaniu umelého heterológneho oplodnenia. Odporuje totiž jednote manželstva a dôstojnosti plodenia ľudskej osoby. Náhradné materstvo je objektívnym popretím záväzkov, ktoré vyplývajú z materskej lásky, manželskej vernosti a zodpovedného materstva. Uráža dôstojnosť a právo dieťaťa, aby bolo počaté, nosené v matkinom lone, prinesené na svet a vychovávané vlastnými rodičmi. Náhradné materstvo prehľbuje, a to na úkor rodín, oddelenie fyzických, psychických a mravných prvkov, na ktorých sa zakladajú rodiny.“
 - (2) Porovnaj Katechizmus Katolíckej cirkvi (1997), čl. 2376: „Techniky, ktoré vylučujú spoločné rodičovstvo zásahom osoby, ktorá nepatrí k manželskej dvojici (darovanie spermy alebo vaječnej bunky, prepožičanie maternice), sú závažne nemorálne. Tieto techniky porušujú právo dieťaťa narodiť sa z otca a matky, ktorých pozná a ktorí sú medzi sebou spojení v manželstve. Zrádzajú výlučné právo manželov stať sa otcom a matkou iba jeden prostredníctvom druhého.“ (dostupné na www.kbs.sk)
 - (3) Porovnaj Katechizmus Katolíckej cirkvi (1997), čl. 2378: „Dieťa nie je dlh, na ktorý možno mať nárok, ale dar. Najvznešenejším darom manželstva je nová ľudská osoba. Dieťa nemožno považovať za predmet vlastníctva, k čomu by viedlo uznanie domnelého „práva na dieťa“. V tejto oblasti má iba dieťa skutočné práva: právo byť plodom osobitného úkonu manželskej lásky svojich rodičov a aj právo byť rešpektované ako osoba už od chvíle svojho počatia.“ (dostupné na www.kbs.sk)
 - (4) Porovnaj Kongregácia pre náuku viery: Inštrukcia *Dignitas personae* o niektorých otázkach bioetiky (z 8. 9. 2008), najmä č. 4 - 6, 8 - 10, 12, 14 - 16. (dostupné na www.kbs.sk)
 - (5) Porovnaj Subkomisia pre bioetiku Teologickej komisie KBS: Vyhlásenie k problému oplodnenia v skúmavke (z 6. 11. 1999), Vyhlásenie k problému umelého oplodnenia (z 27. 1. 2001), Stanovisko o darcovstve pohlavných buniek (z 22. 4. 2012) (dostupné na www.kbs.sk)
 - (6) Porovnaj Kongregácia pre náuku viery: Inštrukcia *Dignitas personae* o niektorých otázkach bioetiky (z 8. 9. 2008), č. 14, pozn. 27: „Treba však poukázať aj na to, že vzhľadom na pomer medzi celkovým počtom vytvorených embryí a tými, ktoré sa skutočne narodia, je počet obetovaných embryí veľmi vysoký. ... V súčasnosti aj v najväčších strediskách umelého oplodnenia dosahuje počet obetovaných embryí viac než 80 %.“ (dostupné na www.kbs.sk)
-